

O STANDARDU IZ DRUGE PERSPEKTIVE

(Marko Alerić, *Pravo na jezik*, Zagreb, Školska knjiga, 2024)

U izdanju Školske knjige prošle je godine objavljena knjiga *Pravo na jezik* Marka Alerića. Središnja je tema ove opsežne monografije standardni jezik, njegova uloga u društvu, a onda i u obrazovnom kontekstu, ponajprije u formalnom, zatim i u cjeloživotnom obrazovanju. Riječ je o naslovu koji je zanimljiv iz više razloga, u prvom redu zato što se u njemu hrvatski standardni jezik promatra iz drukčije perspektive od one koja je u novije vrijeme zastupljenija u jezikoslovnoj literaturi. Naime standardološka se problematika – najčešće je riječ o rigidnosti nekih standardoloških

praksi i uopće pristupu standardu za koji se stječe dojam da se iscrpljuje u „hipernormiranju” – podvrgava kritici, ne uvijek neopravdanoj. Marko Alerić s druge strane hrvatski jezični standard i njegovu ulogu u domaćoj društvenoj i jezičnoj zajednici promatra polazeći od odgojno-obrazovnog sustava, gdje su ti sadržaji nosivi dio temeljnog nastavnog predmeta na cjelokupnoj obrazovnoj okomici. Pritom je osobito zanimljiv autorov stav, sadržan i u naslovnoj sintagmi, da svatko, da bi mogao ravnopravno sudjelovati u društvu, ima i treba imati *pravo na jezik*, odnosno pravo na stjecanje odgovarajućih

standardnojezičnih kompetencija tijekom formalnog i cjeloživotnog obrazovanja. Drugim riječima, za razliku od materinskog govora, koji usvajamo u jezičnim interakcijama s pripadnicima uže jezične zajednice, standardni se jezik određuje kao dogovoreno sredstvo sporazumijevanja među pripadnicima šire jezične i nacionalne zajednice, a kojim ovladavamo svjesno i organizirano u školskom sustavu te, dakako, izloženošću standardu kao jeziku javne komunikacije. Autor pritom zagovara stav da svaki pripadnik društvene i jezične zajednice ima *pravo na jezik* tvrdeći da bi „uskraćivanje prava na ovladavanje standardnim jezikom [...] značilo uskraćivanje mogućnosti za [...] ravnopravno i aktivno sudjelovanje u životu šire društvene zajednice”, baš kao što bi „uskraćivanje prava pojedincu na ovladavanje obiteljskim i zavičajnim govorom značilo uskraćivanje njegova prava na uključivanje u najužu društvenu zajednicu” (str. 395).

Autorova polazišna točka – ovladavanje hrvatskim jezičnim standardom – u velikoj mjeri objašnjava odabir literature kojoj se daje prednost. Budući da se standard u formalnom obrazovanju uvriježeno određuje kao sekundarna jezična kompetencija, njegovu se ovladavanju pristupa kontrastivno u odnosu na učeničku imanentnu gramatiku, tj. materinski govor. Autor pritom

čitatelja u temu uvodi postupno, polazeći od jezika kao sustava i uloge koju ima u široj društvenoj zajednici, odnosno polazeći od standarda kao neorganskog, kodificiranog idioma, pri čemu mu obilježja poput stabilnosti, elastičnosti i nepromjenjivosti omogućuju učinkovito ispunjavanje uloge jezika javne komunikacije i formalnog obrazovanja. Uz navedeno ističe se da hrvatski standardni jezik u jezičnoj zajednici ima i vrlo važnu kohezivnu te presudnu identitetsku ulogu.

U poglavlju „Pravo na nacionalni jezik” donosi se koncizan pregled i raščlamba procesa oblikovanja hrvatskog standarda od sredine 19. stoljeća, s težištem na standardnojezičnim obilježjima i jezično-političkim silnicama u 20. stoljeću, najprije u monarhijskoj, a onda i u socijalističkoj Jugoslaviji. Osim tog hrvatski se standardni jezik sagledava u suodnosu sa srodnim jezičnim standardima – srpskim, bošnjačkim i crnogorskim – a raspravlja se i o jezičnim utjecajima, jezičnim sličnostima i razlikama, jeziku kao obilježju nacionalne zajednice te povezanostima jezičnog i društvenog identiteta, uključujući pravo na nacionalni jezik.

Znatan dio knjige posvećen je literaturi u kojoj se problematizira uloga koju hrvatski standard ima danas. U tom se dijelu pregledno propituju argumenti koji problemati-

ziraju nužnost pridržavanja standardnojezične norme, a mjestimično i potrebu za standardnim jezikom i/ili nekim standardnojezičnim koncepcijama. Upravo polazeći od pregleda spomenute literature, autor obrazlaže i argumentira vlastiti stav da je odgovarajuću ovladanost standardnojezičnom normom opravdano promatrati i kroz prizmu demokracije, odnosno kao čimbenik koji omogućuje ravnopravno sudjelovanje svakog pojedinca u društvenom životu zajednice jer omogućuje „svim pripadnicima šire društvene zajednice da [...] ne budu povezani s pozitivnim ili negativnim predrasudama koje se povezuju s njihovim zavičajem” (str. 149).

Da bi što podrobnije objasnio pristupe standardu tijekom formalnog obrazovanja, kada se standard počinje poučavati i učiti, autorova su polazišna točka usvajanje i obilježja prvog jezičnog sustava, učenikova materinskog govora, kojim ovladava potaknut komunikacijskim potrebama, odnosno nužnošću sporazumijevanja s najbližom okolinom. Na temelju pregleda teorijske literature o temi i dosad provedenih empirijskih istraživanja daje se iscrpan uvid u različite aspekte razvoja učenikove imanentne gramatike, a onda i u važnija obilježja ovladavanja normativnom gramatikom. Raspravlja se tako o ulozi i utjecaju afektivnih čimbenika poput stavova

o standardu i motivacije na stupanj ovladanosti standardnojezičnom kompetencijom, ulozi koju pristupi u poučavanju imaju na ovladavanje normativnom gramatikom, ali i o potrebi cjeloživotnog učenja standarda.

U posljednjim se dvama poglavljima autor iscrpnije bavi poučavanjem standardnog jezika te poteškoćama u njegovu ovladavanje. U tom se dijelu prednost daje kontrastivnom pristupu, pristupu uobičajenu u kroatističkoj metodičkoj literaturi, u kojoj se ovladavanje normativnom gramatikom uvriježeno promatra u suodnosu s implicitnom, tj. imanentnom gramatikom. U knjizi se postojeća metodička literatura dodatno razrađuje i dopunjuje uvođenjem kataloga odstupanja kao dodatnog alata čija je namjena olakšati poučavanje i ovladavanje standardom. Katalog odstupanja autor temelji na dugoj tradiciji istraživanja jezičnih odstupanja, ponajprije u stranoj literaturi, no oblikovanje kataloga i njegova obilježja razrađuje polazeći od osobitosti ovladavanja hrvatskim standardom i oprimjerujući iscrpnim opisom odstupanja od morfološke norme. U tom dijelu donosi se i koncizan pregled distinktivnih obilježja kajkavskog, čakavskog i štokavskog narječja u odnosu na standard. Hrvatski se odgojno-obrazovni normativni okvir sagledava u svjetlu

obrazovne politike zemalja članica Europske Unije poput dokumenata *Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje* i *Zajednički europski referentni okvir za jezike*. Pritom se u knjizi na više mjesta raspravlja o mogućnostima poboljšanja domaćeg obrazovnog sustava, ponajprije nastave Hrvatskoga jezika, a donose se i konkretni prijedlozi o unaprjeđenju nastavne prakse.

Na kraju treba istaknuti da je knjiga *Pravo na jezik* pisana imajući u vidu vrlo široku čitateljsku publiku, ponajprije stručnu, točnije

studente, učitelje i nastavnike, kroatiste i filologe uopće, ali ništa manje i sve one koji se zanimaju za hrvatski jezik. Pristupačnosti jezika i sadržaja svakako doprinosi i to što tekst nije suviše opterećen metajezikom struke. Riječ je o vrlo zanimljivu i vrijednu prinosu postojećoj standardološkoj, ali i kroatističkoj metodičkoj literaturi. Zbog teme kojom se bavi i vrlo jasna stila ovaj će sveučilišni udžbenik biti zanimljiv i koristan vrlo širokoj čitateljskoj publici.

Ana Čavar

Autorska prava: © 2025 Autor(i). Ovaj je rad dostupan u otvorenom pristupu sukladno s licencijom Creative Commons Imenovanje 4.0. međunarodna.

Copyright © 2025 The Author(s). Open Access: This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.